

N.Ə.Bayramova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
bayramova-narmin@inbox.ru

MƏKTƏBİN İDARƏ OLUNMASINA VERİLƏN MÜASİR TƏLƏBLƏR

Xülasə

Bu məqalədə ümumtəhsil məktəblərinin idarə olunması, idarəetmədə diqqət yetirilməli olan məqamlar, liderlik, sosial bacarıqların vacibliyi qeyd edilmişdir. İlk növbədə pedaqoji menecment anlayışı haqqında məlumat verilib, daha sonra idarəetmədə liderlik xüsusiyyətlərinin üstünlüyü qeyd edilmişdir. Müasir dövrdə hələ də məktəb idarəçiliyində müəyyən problemlər qalmaqdadır. İdarəçilikdə demokratiklik və aşkarlıq prinsiplərinin rəhbər tutulduğu bir dövrdə bu problemlərin həlli üçün müəyyən işlər görülməli, monitorinqlər keçirilməli, maarifləndirici seminar və tədbirlər təşkil edilməlidir. Məktəbə rəhbərlik və idarəetmə ilə bağlı kurslar və seminarların məzmunu daha da zənginləşdirilməli və görülməli tədbirlər dünya standartlarına inteqrasiyanı sürətləndirməlidir.

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К УПРАВЛЕНИЮ ШКОЛОЙ

Резюме

В этой статье упоминается управление средними школами, моменты, которые следует учитывать в управлении, лидерство, важность социальных навыков. В первую очередь давалась информация о понимании педагогического менеджмента, затем отмечалось преимущество лидерских качеств в менеджменте. В наше время все еще есть некоторые проблемы в управлении школой. В эпоху, когда принципы демократии и открытости руководствуются принципами государственного управления, необходимо проводить определенную работу по решению этих проблем, проводить мониторинг, организовывать образовательные семинары и мероприятия. Содержание курсов и семинаров, связанных со школьным руководством и управлением, должно быть дополнительно обогащено, а действия, которые необходимо предпринять, должны ускорить интеграцию в соответствии с мировыми стандартами.

MODERN REQUIREMENTS FOR SCHOOL MANAGEMENT

Summary

In this article, the management of secondary schools, points to be considered in management, leadership, and the importance of social skills have been mentioned. First of all, information was given about the understanding of pedagogical management, then the advantage of leadership qualities in management was noted. In modern times, there are still some problems in school management. In an era where

the principles of democracy and openness are guided by the principles of governance, certain work should be done to solve these problems, monitoring should be carried out, educational seminars and events should be organized. The content of courses and seminars related to school leadership and management should be further enriched, and the actions to be taken should accelerate the integration to world standards.

Açar sözlər: *pedaqoji menecment, liderlik qabiliyyəti, idarəetmə etikası, sosial bacarıqlar*

Ключевые слова: *педагогический менеджмент, лидерские качества, этика управления, навыки общения*

Key words: *pedagogical management, leadership ability, management ethics, social skills*

Məktəb gənc nəslin yetişməsində müstəsna rol oynayır. Məktəbin əsas vəzifəsi cəmiyyətə şəxsiyyət yetişdirməkdir. Bu mənada müasir məktəbin qarşısında bir sıra tələblər qoyulur. Hazırkı dövrdə bazar iqtisadiyyatı şəraitində cəmiyyətin maraq və tələbatlarının nəzərə alınması, dövlətə layiqli, azad fikirli vətəndaş yetişdirmək, nəticələrə əsaslanan, dünya standartlarına uyğun təhsil siyasətini həyata keçirmək başlıca istiqamətlər kimi müəyyən edilmişdir.

“Pedaqoji menecment” anlayışı ana dilimizdə idarəetmə termini kimi də ifadə olunur. Bu anlayış özündə müəssisə və təşkilata rəhbərliyin prinsip, metod və formalarının məcmusunu əks etdirir. Menecment fəaliyyəti müəssisənin sosial idarə olunması xarakterini daşdığından ona sosial idarə olunma kimi də baxılır. Pedaqoji nöqtəyi-nəzərdən aşağıdakı idarəetmə prinsiplərini göstərmək olar.

1) İnsana hörmət və inam prinsipi: Bu prinsip özündə bunları ehdə edir: Qarşılıqlı hörmət əsasında inam mühitinin yaradılması, insanın şəxsi ləyaqəti, hörmət, seçim azadlığı və hüquqlarının tanınması, özünü kollektivdə tapmaq bacarığı və s.;

2) İnsana vəhdət baxış prinsipi: Bu prinsip özündə əks etdirir: Pedaqoqla münasibətlərin işçi-rəhbər şəxs kimi deyil, insan-insan olaraq qurulması, insana hörmət və tələbkarlığın balansda saxlanması, pedaqoqların yalnız fəaliyyəti ilə deyil həm də daxili aləmi, arzuları, həyat tərzi və ümumi tələbatları ilə maraqlanmaq, kollektivlə yalnız rəsmi münasibət deyil, həmçinin səmimi söhbətlərin aparıldığı optimal şəraitin qurulması;

3) Əməkdaşlıq prinsipi: Kollektivdə düzgün müşahidə, analiz, diaqnoz etməklə qərarların qəbul edilməsi əməkdaşlığın sağlam bünövrəsini təşkil edir. Pedaqoqlardan işinə məsuliyyətlə yanaşdığı tələb etməklə bərabər onların təhsil müəssisəsinin idarə olunmasında rolunun və şəxsi keyfiyyətlərinin tanındığı bir atmosfer yaratmaq;

4) Sosial ədalət prinsipi: Kollektiv idarəçilikdə hər bir pedaqoqa digərləri ilə bərabər hüquqlar tanınmalıdır. Pedaqoqda ədalətsizlik hissi o zaman yaranır ki, onun verdiyi əmək və fəaliyyətinin nəticəsi digər pedaqoqlarla müqayisədə çox aşağı qiymətləndirilir. Bu da kollektivdə münaqişələrin yaranmasına səbəb olur.

5) İdarəetmədə fərdi yanaşma prinsipi: Rəhbərlərin pedaqoqların fərdi xüsusiyyətləri, onların professional hazırlıq səviyyəsi, maraqları, həyatı və sosial təcrübəsi hesabatının aparılmasını əhatə edir.

6) Şəxsi stimullaşma prinsipi: Hər bir rəhbərin maddi və mənəvi stimullaşdırmanın aid olduğu yaxşı düşünülmüş stimullar sistemi olmalıdır.

Bundan əlavə, yadda saxlamaq lazımdır ki, nəzakət, təbəssüm, diqqətli və qayğıkeş münasibət də tabeçilikdə olanlar üçün kifayət qədər təsirli stimullardır.

Rəhbərin pedaqoqlarla bütün işi onların fəaliyyətlərinin stimullaşdırılması əsasında qurulmalıdır: Əmək üçün şəraitin yaradılması, qarşılıqlı məmnuniyyət atmosferinin yaradılması, yaradıcı fəaliyyət sisteminin yaradılması, özünü maarifləndirmə üçün şəraitin yaradılması və s.

7) Konsensus prinsipi: Məktəb kollektivində işləyən müəllimlərin hər birinin öz baxış və hadisələrə müxtəlif yanaşmaları var. Məhz bu prinsip də rəhbərlərin pedaqoji heyəti kollektiv olaraq razılığa gətirməsini, insanları əməkdaşlığa cəlb etməkdə özünü əks etdirir.

8) Kollektiv qərar qəbul etmək prinsipi: Təhsil müəssisələrinin fəaliyyətində vacib rol oynayan, demək olar ki, kollektivin hər bir üzvünə aid olan qərarlar kollektiv şəkildə qəbul olunur.

9) Məlumat əlaqələri prinsipi: Bu prinsip kollektiv üzvlərinin arasında informasiya, təcrübə mübadiləsi əks etdirir. Bu da öz növbəsində müəssisənin iş keyfiyyətini yaxşılaşdırır. Dəyişikliklər müvəffəqiyyətə aparan detallı plan (layihə) və hesab əsasında olmalıdır.

10) Daimi yenilənmə prinsipi: İnkişaf insan beyninin məhsuludur. Təhsil müəssisəsində dəyişikliklər prosesi hər şeydən əvvəl pedaqoqun özündə, onun şəxsiyyətində gedən dəyişikliklər prosesidir.

11) İdarəetmənin muxtariyyəti prinsipi: İdarənin muxtar sahələrinin başında mütləq idarəedici fəaliyyətlə məşğul olma arzusunu bildirən yüksək ixtisaslı pedaqoqlar dayanmalıdırlar.

Liderlik və menecment: Məktəb direktorunun rolu

Liderlik və menecment vəzifələri çox vaxt eyniləşdirilir. Əslində isə onlar bir-birindən fərqlidirlər. Belə ki, qarşısına liderlik etmək məqsədi qoyan məktəb direktorunun öhdəlikləri ilə menecmentlə məşğul olan direktorun öhdəlikləri üst-üstə düşmür. Liderlər öz fəaliyyətində daha çox ətrafa və gələcəyə istiqamətlənirlər, çünki onlar gələcək uğurlar üçün novatorluğa

üstünlük verirlər. Menecerlər isə mövcud vəziyyətlə məşğul olur və nəzarət sisteminin və nizam-intizamın yaxşılaşdırılmasına çalışırlar. Müasir dövrdə bacarıqlı məktəb direktorları həm güclü liderlik, həm də səmərəli menecmentlik keyfiyyətlərinə malik olmalıdırlar. Bu vəzifələrin vəhdətdə tətbiqi məktəbə rəhbərlikdə yüksək səmərə verməklə təhsilin keyfiyyətinə, sağlam psixoloji iqlim mühitinin yaradılmasına da səmərə verir.

Lider	Menecment
Yenilikçidir; Yaradıcıdır; İnkişaf etdirir; İnsanlar onun diqqət mərkəzindədir; Etimadın artmasına xidmət edir; Uzaq perspektivlərə baxır; Nə və nə üçün sualını verir; Perspektivləri nəzarətdə saxlayır; Yaradır; Status-kvoya meydan oxuyur; Lazım gələrsə tabe olur, lakin düşünür; Düzgün iş görür; Öyrənir və öyrədir.	Rəhbərdir; Təkrara üstünlük verir; Qoruyub-saxlayır; Sistemlərə fikir verir; Nəzarətə arxalanır; Yaxın perspektivlərə baxır; Necə və nə vaxt sualını verir; Nəticələrə nəzər salır; Təqlid edir; Status kvonu qəbul edir; Qaydalara tabe olur; İşləri düzgün yerinə yetirir; Təlimatlandırılır.

İnsanların istək, tələb və ehtiyaclarını bilmədən onları ruhlandırmaq və həvəsləndirmək qeyri-mümkündür. Bəzi insanlar dəyişikliklərin edilməsini sevir və yeniliklərin yaranmasına xidmət edən layihələrin dərhal iştirakçısına çevrilirlər. Bəzi insanlar isə əksinə, dəyişikliklərə ehtiyatla yanaşır və onlara ehtiyac olmadığına ətrafdakıları inandırmağa çalışırlar. Bu cür skeptiklərin məğlub edilməsi liderlər qarşısında duran əsas məsələlərdən biridir. İnsanların ürəklənməsi və həvəsləndirilməsi üçün məktəb direktorları öz fəaliyyətlərində aşkarlığa və elmiliyə xüsusi diqqət yetirməlidirlər.

Bacarıqlı məktəb direktoru düzgün idarəetmə etikasına da malik olmalıdır. Etika dedikdə insan davranışının əsası olan əxlaq prinsiplərinin məcmusu başa düşülür. Başqa sözlə, etika “nəyi necə etməli olduqlarını” müəyyən etmələri üçün insanlara yol göstərəcək dəyərlər, prinsip və

standartlardır (əsaslardır). Etika eyni zamanda bir prosesdir. Həmin proses ərzində görülən işlər və verilən qərarlar müəyyən dəyərlərə söykənməlidir.

Digər tərəfdən, fəlsəfənin əxlaqı öyrənən bölməsi də etika adlanır. Fəlsəfənin bu qolu insanların qurduqları fərdi və kollektiv münasibətlərin əsasını təşkil edən dəyərləri, normaları, qaydaları doğru-yanlış, pis-yaxşı kimi aspektlərdən öyrənir. Etik-davranış prinsiplərinin başlıca məqsədi dövlətdə və cəmiyyətdə sui-istifadəni və ümumiyyətlə, korrupsiyanı aradan qaldırmaq, vicdanlılıq prinsipinin həyata keçirilməsini təmin etməkdir. (4) Xüsusilə də hazırkı bazar iqtisadiyyatı dövründə məktəb menecmentinin inkişafında menecment mədəniyyətinin və etikasının mühüm rolu vardır. Etik normativlər, etik dəyərlər və qaydaların məcmusu sistemini özündə birləşdirir. Direktor eyni zamanda işçilərindən də fəaliyyət və şəxsiyyətlərarası münasibətlərdə etik normalara riayət etmələrinin vacibliyini nəzərə çatdırmalıdır.

Müasir liderə (direktor) qarşı irəli sürülən tələblər içərisində onların təhsilin dəyər və məqsədlərini dərk etmələri; peşəkar biliklərinin yüksək səviyyəsi; şəxsi keyfiyyətlər və şəxsiyyətlərarası ünsiyyət vərdişləri ilə yanaşı sosial bacarıqlar da xüsusi yer tutur. Direktorun sosial bacarıqlara malik olması özünün və tabeliyində olanların peşəkar inkişafı; innovasiyaların tətbiqi, məktəbin idarə olunması işinə ictimaiyyətin cəlb olunması və s. kimi fəaliyyətlərdə davamlı dinamikaya səbəb olur. Məhz müasir şəraitdə insanın sosial əhəmiyyətli fəaliyyətinin modelləşdirilməsi, intellektin inkişafı, sosial aktivlik amillərinin təhlili məsələləri sosioloji idarəetmənin ən aktual problemlərindəndir. İdarəetmənin sosiologiyası - cəmiyyətdə, əmək kollektivlərində mövcud olan sosial münasibətlər şəraitində idarəetmə sistemi və proseslərini öyrənən sosiologiyanın elmi istiqamətidir. Sosial menecmentə aşağıdakı tələblər verilir:

- Münasibət qurarkən göz təmasına diqqət edilməlidir;
- Məktəb kollektivinə müzakirə və qəbul edilməli qərarlarla bağlı məlumat verilməlidir;
- Yeni bir vəziyyət haqqında məlumat verilməli, aşkarlıq prinsipini dəstəkləməlidir;
- Düzgün davranış formaları ilə nümunə olmağı bacarmalıdır;
- Şagirdlərin və işçilərin nümunəvi davranışını dəstəkləməlidir;
- Məktəbdaxili şəxsiyyətlərarası münasibətlərin düzgün qurulmasına şərait yaratmalıdır;
- Sosial qurum və təşkilatların məktəblə əlaqəsini tənzimləməlidir;
- Pedaqoji işçilərin ixtisasartırma və təkmilləşdirmə kurslarına cəlb edilməsinə şərait yaratmalıdır və s.

Ədəbiyyat

1. R.Məmmədzadə, A.Abdullayev, F.Kərimova, R.Cabbarov, S.Rəsulov, Ə.Quliyev "Təhsilin idarə edilməsinin bəzi problemləri" «Müəllim Nəşriyyatı» Bakı – 2008
2. Şəfa Tofiq qızı Quliyeva "İdarəetmə psixologiyası və sosiologiyası" Bakı – 2018
3. <http://tehsil-zaman.blogspot.com/2014/01/mktbin-idar-olunmasinda-thsil.html>
4. https://az.wikibooks.org/wiki/Meneement/%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCzar_i_dar%C9%99etm%C9%99_etikas%C4%B1_v%C9%99_t%C9%99%C5%9Fki_latlar%C4%B1n_effektiv_idar%C9%99_olunmas%C4%B1nda_onun_rolu
5. Q.Y.Abbasova "Etika: tarix, nəzəriyyə və təcrübə" Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. Bakı:2016–290 s